

MIHA MALEŠ • TODORČE ATANASOV

Dialog med čustveno globino in likovno prvino ženskega telesa

Savinov likovni salon Žalec • november-december 2015

Dialog med čustveno globino in likovno prvino ženskega telesa

V pričujočem besedilu želim slediti naravi pogledov obeh umetnikov in njuni slikarski praksi, ki jo narekujejo: določen kulturni prostor, čas, ideje, posamezni likovni pomeni in strukturalne funkcije v sledovih njunih slikarskih gest. Predvsem pa me zanima podoba ženske figure, ki je od nekdaj veljala za ideal upodobljenega telesa, in je skozi različne družbene ideologije in mentalne preobrate spreminjala svojo naravo - od božanske Venere do objekta poželenja. Ali pa je v sliki postala nosilka čiste likovne izraznosti, kamor se, skozi strast v potezi, v harmoniji barv, v prepletu idej in čustev, naseljuje vsa psihična globina umetnika. Poimenujemo jo lahko slikarska muza, ki se izvija iz predmetnega objema v barvne pojave in like ter v občutljivih niansah in kontrastih zapolnjuje prostorske koncepte abstraktnih kompozicij. Hkrati pa nosi v sebi močne simbolne vrednosti, ki so preizkus stanja duha in neizbrisljivega v življenju - lepote, ljubezni in erotičnih namigov, pa tudi duhovne vznesenosti, polne temnih strasti, hrepenenja in odpovedovanja. Takšna se predaja občutljivim čustvenim prebliskom in predstavlja transformacijo snovi narave v povzdignjeno formo vizualnega užitka.

Oba umetnika torej povezuje lik »ženske« kot osrednji motiv, vendar je njena projekcija v prostoru slik drugače naseljena. A temu ni vzrok generacijski razmik umetnikov (zadnje Maleševo obdobje se časovno dotika slikarskih začetkov mladega Atanasova), temveč primarni likovni zapis, ki se v delih Mihe Maleša kaže v mehki, barvno obrisni risbi in v figuro sklenjeni tekoči liniji, kar je še posebno močno prisotno v njegovih zgodnejših slikarskih delih, medtem ko Atanasov poudarja gesto in polno figuralno formo, ki jo stopnjuje in poganja do nasičene barvne substance. Poleg ikonografije - ženski vrtovi - ju povezuje strast do grafike, ki v enaki meri kot slikarstvo živi v njuni ustvarjalnosti. Le da je bila grafika pri Malešu prvinska (bil je študent praške akademije in utemeljitelj slovenske grafike) in je kasneje, v tridesetih letih, njena čista in jasno sklenjena črta z liričnim pridihom vstopila tudi v njegovo sliko, pri Atanasovu (študent ljubljanske akademije in grafične specialke) pa se začnjenja sočasno. Ne glede na čas nastanka teh stvaritev, slutimo sorodna znamenja - žensko telo v razprtju psihičnih strasti, drsečih po robnih predelih simbolnega - od temin do sijoče beline, od melanholije do tihe sreče. Pa tudi odmike, ki se kažejo v arhitekturi prostorov in medprostorov, ki so postali zanimiv pendant figuri. Zato časovnost v samem jedru lahko razumemo le kot vzrok, ki je spet z življenjem, s kanonizacijo družbenih in kulturnih vrednot, v katerem umetnina nastaja. In iz katerih vznika tudi njuna zasebna mitologija. Razumevanje le-te pa vodi k razkritju dialoga - tako v stičišču kot v razhajanju.

Maleš sodi v generacijo umetnikov, ki se je dotikala slovenskih impresionistov in ekspresionistov, torej brstov slovenskega modernizma. Vendar je Maleš pripadal samo sebi in svoji svobodi razmišljanja. Ta pa je imela široka, evropska krila. Izobrazil se je na tujem, v Zagrebu, na Dunaju, mestu secesijske tradicije, in v Pragi, ki je bila takrat pod močnim francoskim vplivom. Njegova nemirna narava in globoka zvedavost, nagnjenje do literature, smisel za lepoto in optimizem, sanjavnost in vihravo razpoloženje, je poletelo iz svojega časa in odkrivalo ustvarjalne avanture v slikarskih izkušnjah, sprva v umetniškem preporedu na Dunaju, še posebno pri Klimtu, največjem pesniku erotike in nedolžne romantike, kasneje pa pri Matisu - v fauvistični stopnji barvne intenzivnosti. Vendar pa je bilo njegovo načelo vselej recipročno: ko iz zakladnice umetnostnih prvin in form jemlje, vanjo tudi vrača. Novo, izvirno podobo. Rojeno z njegovo močjo - z linijo, ki je tako v grafiki kot sliki, ne glede na barvno intenzivnost in duhovno razpoloženje, ostala najmočnejše izrazno sredstvo.

Njegovo slikarstvo sicer nima tipičnega razvoja, ki bi mu lahko sledili v enakomernem vzgibu in rasti. Občutek imamo, da se v posameznih obdobjih celo vrača k izhodiščem klasične slikarske manire. Pa vendar preskoki, ki so najbolj opazni konec tridesetih in v sedemdesetih letih, ustvarjajo dinamiko, predvsem pa presenečajo z zanimivimi in za umetnost slovenskega prostora pomembnimi prelomi. Fragmenti njegove umetniške izkušnje so namreč vez med tako imenovano Četrto generacijo¹ in Neodvisnimi², tudi s kratkimi epizodami nadrealizma, kasneje, v poznih letih ustvarjanja, ko je

Miha Maleš, Kompozicija, 1974, olje na platno, last Galerija Miha Maleš Kamnik

prestopil linearni ritem kompozicije in postavil figuro v irealni prostor: v temno, nasičeno barvno magmo, kjer gori ogenj lastnih psihičnih nabojev in postane figura nosilka najglobljih čustev, pa se celo dotika generacije mladih – obdobja Nove podobe³ v osemdesetih, ki je pomenila odločilni odmik od analitične abstrakcije⁴. Tu pa je že stičišče, ki ga obravnava tokratna razstava: dialog med čustveno globino in likovno prvino ženskega telesa, ki ga povezujemo z novejšimi slikarskimi deli Todorčeta Atanasova.

Todorče Atanasov je že takoj po študiju napovedoval profilirano slikarsko in grafično osebnost. Tudi čas in prostor, kamor je vstopal, mu je bil naklonjen. Kajti prav začetki osemdesetih so odpirali prostor novim poetikam, tudi figuralnosti, kar je bilo za mladega umetnika, ki ni nikoli zavrnil pri diha starodavne mediteranske kulture, od koder prihaja, prav uročeno. Zanj je bila to edina prava ustvarjalnost: da se je izmaknil času in prostoru in v svoji notranji zvestobi prepotoval pretekla likovna obdobja, jih spoštljivo tehtal, nato pa jih skozi lastno vizijo preobrazil v barvno modeliran svet. Kjer ni pekla in ne nebes. Kjer je le strast do slikarstva in kjer se arhaični izraz preliva v novo, subjektivno zgodbo.

Če stojimo pred njegovo sliko, čisto blizu platna, lahko povsem natančno razčlenimo strukturo predmetnosti in sledimo pogledu, ki se lepi sprva na eno samo žensko telo, nato pa zdrsne v drug prostor in k drugi figuri in preko beline (medprostora) do naslednje - vse dotlej, dokler ne doseže primerne distance. Takrat se zlije s celoto – s sploščeno barvno ravnino, iz katere vrejo razraščene in prostorsko prepletene strukture najrazličnejših geometričnih oblik in se, skupaj s figurami ter njenimi zasuki in obrati, zlijejo v enovito barvno pokrajino – v Hortus conclusos⁵. A to ni rožnati gaj, kjer biva neomadeževana Madona, kot ga poznamo v krščanski ikonografiji; to je razrast kromatičnih tekstur brez globine in brez perspektive, ki zapolnjujejo prostor slike do roba in naprej. Kamor se v živo barvno tkivo naseljujejo gola ženska telesa, osvobodjena devištva in predanega materinstva, utopljena v dotiku moških pogledov in utrujena od bremena svojih življenj. S tem misterij in sanje o božanskem izginejo in figure kljub mimetični upodobitvi pridobijo lastnosti znaka - čiste likovne govornice, ki se skozi estetske, konceptualne in psihološke razsežnosti premešča v konkretno snovno navzočnost – v barvno pokrajino.

Tako umetnika, vsak v svojem času in vsak iz svojega ustvarjalnega gnezda, pripovedujeta zgodbo o »ženski goloti«: Miha Maleš nežno, z avro ljubezni in v erotičnemu nemiru, Todorče Atanasov pa se temu konceptu izmika in intimno razpoloženje prikriva v gestah barvne mase. Vendar noben od njiju ne dovoljuje ženskemu aktu polne svobode. Maleš ga sprva polaga na senzitivne, svetlo rožnate vzorce ozadja, značilne za secesijo, kasneje pa njegovo tkivo pripne na temno, dramatično pregrinjalo pokrajine. Tako se fantazma ženskega telesa utopi v osamljeni in zabrisani bolečini smrti, medtem ko jo Atanasov ohranja v polju sončnega in barvno poudarjenega optimizma.

1 Generacija slikarjev, ki je prvič nastopila leta 1928, si je po impresionistični, vesnanski in ekspresionistični generaciji nadelala ime »Četrta«. Njeni predstavniki so bili: Miha Maleš, Mira Pregelj, Olaf Globočnik, France Pavlovec, Janez Mežan in Nikolaj Pirnat. Njihov koncept je bil »individualni slog«.

2 Klub Neodvisnih je formirala zagrebška akademija. Med njimi so bili slikarji: Zoran Didek, Stane Kregar, Zoran Mušič, Nikolaj Omerza, Nikolaj Pirnat, Marij Pregelj, Maksim Sedej, Slavko Šohaj, kasneje sta se jim pridružila še France Mihelič in Evgen Sajovic. Bili so slikarji poetične stvarnosti, zastopniki umirjenih načinov sodobnega slikarstva, ki je bil za nepredvidljiva leta pred vojno in kulturni prostor, ki ni bil vaje radikalnih premikov, še posebno prikladen.

3 Gre za slogovni odziv na sedemdeseta leta in odkrivanje individualnih mitologij, ki se ne navezujejo na zunanji svet, temveč izhajajo iz osebnih, s sanjami, fantazmami in prividi prepletenih zgodb.

4 Slika ni več »štafelajni« objekt, ampak postane materialni objekt – objekt sam po sebi. S tem pa odpira dva vidika: naravo umetnine same po sebi in razmerje med umetnino in gledalcem.

5 Hortus conclusos, prostor čistosti. Izhaja iz biblijske Visoke pesmi, v kateri ženin primerja svojo nevesto s čistostjo in z zaprtim rajem.

Todorče Atanasov, Ikone brezčasja (del triptiha), 2013, olje na platno

Na naslovnici strani:

Miha Maleš, Ležeči ženski akt, 1938, ol./pl., last Galerija Miha Maleš Kamnik (zgoraj)
Todorče Atanasov, Iz cikla Medprostor, 2011, olje na platno (spodaj)

Miha Maleš je bil rojen leta 1903 v Jeranovem pri Kamniku. Študiral je na akademiji v Zagrebu (pri prof. Kovačeviću, Kljakoviću, Krizmanu in Veldecu), krajši čas na Dunaju in v Pragi (prof. Brömse in Thiele), kjer je leta 1927 diplomiral in je poleg slikarskega in grafičnega znanja pridobil svetovljansko širino in pogled v evropske smeri tedanjega likovnega ustvarjanja. Vse to je prinesel tudi v domovino, kamor se po študiju vrnil. Deloval je v Ljubljani, tam je pred drugo svetovno vojno ustanovil in urejal »Umetnost«, prvo slovensko revijo za sodobno likovno umetnost. Uveljavil se je kot grafik (v raznih tehnikah), bil je odličen risar in ilustrator. Ukvarjal se je tudi s fresko, v slikarstvu je sledil francoskim vzorom in vse do svoje smrti iskal izrazno moč v barvi in liniji. Bil je ustanovitelj skupine Četrta generacija, član skupine Neodvisnih. Izdal je več svojih publikacij z grafikami in risbami, med njimi Rdeče lučke ali risbe o ljubezni (1929), Sence ali knjiga lesorezov in linorezov (1936), Prešernov Sonetni venec (1937) in druge. Leta 1977 je za svoje delo prejel Prešernovo nagrado. Umril je leta 1987 v Ljubljani. Velik del Maleševe ustvarjalnosti je kot donacija shranjen v Maleševi galeriji v Kamniku, pa tudi v družinski Galeriji Maleš v Zgornji Rečici pri Laškem.

Miha Maleš, Model I., 1965, monotipija, iz zapuščine Mihe Maleša

Todorče Atanasov, Iz cikla Medprostor, 2011, olje na platno

Todorče Atanasov, akademski grafik in slikar, je bil rojen leta 1953 v mestu Sveti Nikola v Makedoniji. Leta 1973 je bil sprejet na Akademijo za likovno umetnost v Ljubljani (oddelek za slikarstvo), kjer je leta 1977 diplomiral pri prof. Janezu Berniku in pri njem zaključil tudi slikarsko specialko, leta 1982 pa še grafično specialko pri prof. Bogdanu Borčiču. V svojem več kot tridesetletnem delovanju v kulturi in umetnosti je sodeloval na številnih grafičnih bienalih in slikarskih srečanjih doma in v tujini. Je dobitnik mnogih nagrad, med njimi študentske Prešernove nagrade za slikarstvo (1976), Grand Prix-ja na bienalu miniaturne grafike v Seulu (1982, 1994) in nagrade Equal Prize na VIII. mednarodnem grafičnem trienalu v Bitoli (2015). Njegova dela so zastopana v pomembnih nacionalnih zbirkah doma (Moderna galerija Ljubljana, Mednarodni grafični likovni center Ljubljana, Obalne galerije Piran) in v tujini (Muzej sodobne umetnosti Skopje, Kabinet grafike Zagreb, Albertina Dunaj, Space Art Gallery Seul, Museo Municipal Bello Pineiro v Ferrolu, Španija). Je aktiven član Društva slovenskih likovnih umetnikov, Društva likovnih umetnikov Ljubljana in Makedonskega kulturnega društva. Poleg likovnega ustvarjanja deluje tudi na pedagoškem področju. Kot svobodni umetnik živi in ustvarja v Ljubljani.

Za pomoč pri realizaciji razstave se zahvaljujemo Medobčinskemu muzeju Kamnik, Galeriji Miha Maleš in umetnikovi hčeri, Travici Maleš Grešak, ki so nam za tokratno predstavitev dali na razpolago dela iz svojih stalnih zbirk.